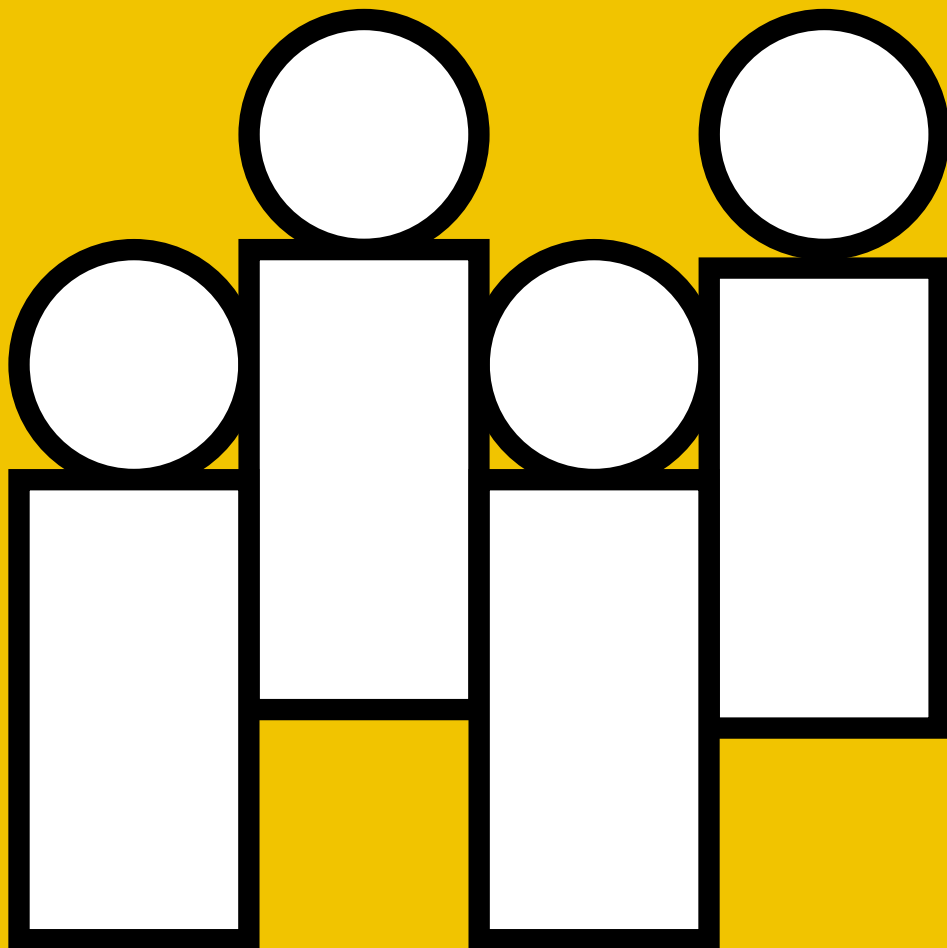

Pravna podrška žrtvama kršenja ljudskih prava

Projekt **NOVI POČETAK** – Sektorske inovacije za proaktivno, progresivno i utjecajno civilno društvo za zaštitu i promociju ljudskih prava podržan je sa 199.909,82 € financijske podrške kroz Fond za aktivno građanstvo, sredstvima Islanda, Lihtenštajna i Norveške u okviru ERP grantova. Objavljivanje ove publikacije omogućeno je financijskom podrškom Islanda, Lihtenštajna i Norveške u okviru ERP grantova. Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost Kuće ljudskih prava i ne odražava nužno stavove država donatorica i Upravitelja Fonda.

Pravna podrška žrtvama kršenja ljudskih prava – mogućnosti i izazovi za organizacije civilnog društva u Hrvatskoj

U sklopu projekta NOVI POČETAK – Sektorske inovacije za proaktivno, progresivno i utjecajno civilno društvo za zaštitu i promociju ljudskih prava, Kuća ljudskih prava Zagreb provela je analizu dosadašnjih modela pružanja pravne podrške žrtvama kršenja ljudskih prava s ciljem osmišljavanja novih strategija pružanje pravne podrške žrtvama kršenja ljudskih prava. Prvi cilj bio je utvrditi trenutno normativno uređenje sustava pravne podrške žrtvama kršenja ljudskih prava u Hrvatskoj te funkcioniranje tog normativnog uređenja u praksi, a zatim osmisliti strategije kojima bi se trenutni sustav pravne podrške mogao dalje unaprijediti u smjeru efikasnijeg i kvalitetnijeg pružanja iste.

Analiza se fokusirala na organizacije civilnog društva, a drugi akteri unutar sustava pravne podrške su obrađeni u mjeri koliko je to potrebno za bolje razumijevanje i unapređenje uloge samih organizacija.

Analizom propisa te provođenjem intervjua i konzultacija s relevantnim akterima – organizacijama civilnog društva koje pružaju pravnu podršku žrtvama kršenja ljudskih prava u Hrvatskoj i drugim europskim zemljama – utvrdili smo niz izazova i manjkavosti u trenutnom sustavu pravne podrške u Hrvatskoj te predložili rješenja za njegovo unapređenje. Time smo pridonijeli već postojećem korpus istraživanja i radova na ovu temu, pridodajući često zaboravljenu perspektivu organizacija civilnog društva koje imaju važnu ulogu unutar sustava pravne podrške.

Međutim, cilj analize nije da bude samo deskripcija trenutnog stanja, već je zamišljena da također služi kao zagovarački alat za buduće reforme u ovom području. Kao takva, ona stoji na raspolaganju svima koji se bore za izgradnju kvalitetnijeg sustava pravne podrške.

Ovim se putem želimo zahvaliti svim organizacijama civilnog društva koje pružaju pravnu podršku u Hrvatskoj i inozemstvu, koje su izdvojile svoje vrijeme da s nama podijele svoja iskustva i ideje koje su bile od izričitog doprinosa u izradi ove analize.

Metodologija

Istraživanje je bilo provedeno u dvije faze, u kojima su slične istraživačke metode korištene s obzirom na ciljeve karakteristične za pojedinu fazu. Istraživačke metode koje su korištene su (1) metoda desk-research-a, (2) individualni intervjui s relevantnim akterima te (3) savjetovanje s relevantnim akterima putem okruglih stolova.

Prva faza istraživanja imala je za cilj utvrđivanje nedostataka u trenutnom sustavu pružanju pravne podrške u Hrvatskoj. Naglasak je, u skladu s opsegom istraživanja, bio na položaju organizacija civilnog društva unutar tog sustava. Istraživanje se fokusiralo na nedostatke u normativnom uređenju, kao i na nedostatke u primjeni tog normativnog uređenja u praksi. Detaljan uvid u funkcioniranje sustava dobiven je putem kombiniranja *desk-research* metode s drugim kvantitativnim metodama – provođenjem intervjua i organiziranja okruglih stolova s organizacijama civilnog društva.

Putem *desk research* metode analizirani su (1) propisi i drugi pravni akti koji uspostavljaju normativni okvir za pružanje pravne podrške žrtvama kršenja ljudskih prava; (2) postojeća izvješća državnih tijela o funkcioniranju pojedinih aspekata sustava pravne podrške; (3) postojeće analize organizacija civilnog društva i akademske zajednice o sustavu pravne podrške; te (4) akademske članke i radove koji se bave ovom tematikom.

Sistematiziranjem podataka dobivenih iz opisane *desk research* analize identificirali smo određena problematična područja u trenutnom sustavu pružanja pravne podrške. Te preliminarne rezultate smo onda ispitali i nadopunili uporabom kvalitativnih metoda. Provedene su konzultacije te individualni polu-strukturirani intervjui s izabranim predstavnicima ili pravnicima zaposlenima u organizacijama civilnog društva, čime smo dobili daljnji uvid u funkcioniranje

sustava pravne podrške u praksi.

Prilikom odabira organizacija civilnog društva vodili smo se nizom kriterija, sve s ciljem da svojim istraživanjem obuhvatimo (1) organizacije koje pružaju različite oblike pravne podrške kako bi saznali probleme s kojima se prilikom toga susreću; (2) organizacije koje ne pružaju pravnu podršku kako bi saznali što ih u tome sprječava ili od toga odvraća; (3) organizacije koje se fokusirane na različita područja ljudskih prava kako bi saznali specifičnosti pružanja pravne podrške u određenom području; (4) osobe koje rade na različitim pozicijama unutar organizacija civilnog društva kako bi dobili perspektive različitih individualnih aktera.

Intervjui su provedeni sa sljedećih jedanaest organizacija čiji su anonimizirani iskazi citirani u ovom radu:

1. Jesuit Refugee Service (JRS) – Isusovačka služba za izbjeglice
2. Centar za mir nenasilje i ljudska prava Osijek
3. Zagreb Pride
4. Srpsko narodno vijeće
5. Centar za građanske inicijative Poreč
6. Savez Samostalnih Sindikata Hrvatske
7. Dugine obitelji
8. Centar za mirovne studije
9. Gong
10. Informativno pravni centar Slavonski Brod
11. Udruga za podršku žrtvama i svjedocima – Vukovar

Druga faza istraživanja bila je fokusirana na osmišljavanje strategija za otklanjanje prepreka i unaprjeđenje postojećeg sustava pravne podrške žrtvama kršenja ljudska prava. Dok se određeni problemi i prepreke u analiziranom sustavu mogu otkloniti relativno jednostavnim i logičnim rješenjima, unapređenje drugih aspekata sustava zahtjeva puno veći kreativni angažman. Kako bi ponudili što inovativnija, kvalitetnija i efikasnija rješenja za bolje uključivanje organizacija civilnog društva u pružanje pravne podrške, na temelju analize iz prve faze istraživanja proveli smo drugu fazu istraživanja u kojoj smo kombinacijom metode *desk research*-a i polu-strukturiranih intervjuja prikupili informacije o dobrim praksama u susjednim jurisdikcijama te ih na odgovarajući način primijenili na naš sustav.

Organizacije s područja susjednih jurisdikcija s kojima smo proveli intervjuje su:

12. Pravni center za varstvo človekovih pravic in okolja (Slo),
13. yucom – Komitet pravnika za ljudska prava (Srb), te
14. Magyar Helsinki Bizottság (Hungarian Helsinki Committee) (Hun).

Rezultat cjelokupnog opisanog istraživanja je predmetna analiza, koja se sastoji od **dva dijela**. Prvi dio obuhvaća institut besplatne pravne pomoći kao primarni institut kojim organizacije civilnog društva u Hrvatskoj pružaju pravnu podršku žrtvama kršenja ljudskih prava. U drugom dijelu su grupirani ostali instituti pravne podrške koji su formalno prisutni u hrvatskom pravnom sustavu, ali su manje zastupljeni u praksi (instituti udružne tužbe, umješača, te zahtjeva za ocjenu ustavnosti).

Oba dijela analize imaju jednaku dvostepenastu strukturu. Prvo se iznosi normativno uređenje analiziranih instituta s naglaskom na položaj organizacija civilnog društva unutar takvog uređenja. Nakon toga se prezentiraju problemi i nedostaci funkcioniranja tog normativnog uređenja u praksi zajedno s inovativnim strategijama i rješenjima za otklanjanje identificiranih problema i generalno unaprjeđenja instituta prema kvalitetnijem sustavu pružanja pravne podrške.

Opisana podjela je napravljena iz razloga preglednosti i čitljivosti predmetne analize. Međutim, treba imati na umu da problemi prisutni u jednom području pružanja pravne podrške su često zastupljeni i u drugim područjima ili se na njih odražavaju (npr. problem nedostatnih financija) te da osnaživanje položaja organizacija civilnog društva s obzirom na jedan institut pravne podrške se pozitivno odražava i na položaj tih organizacija pri drugim institutima (npr. osnaživanje položaja pravnika u organizacijama civilnog društva radi kvalitetnijeg pružanja pravne podrške). Posljedično, jedino sagledavanjem ove analize u njejoj cijelosti se dobiva potpuna slika o položaju organizacija u sustavu pravne podrške te potrebama i mogućnostima unaprjeđenja istoga.

Dio 1: Besplatna pravna pomoć

Normativni okvir

Trenutni normativni okvir koji uređuje pružanje besplatne pravne pomoći u Hrvatskoj uspostavljen je 2013. godine donošenjem novog Zakona o besplatnoj pomoći (NN 143/13, 98/19).¹ Izglasavanje Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći iz 2013. godine bila je kulminacija višegodišnjeg procesa u kojem je hrvatski zakonodavac nastojao uspostaviti kvalitetan sveobuhvatni pravni okvir za pružanje besplatne pravne pomoći socijalno i ekonomsko najugroženijima.²

Prvi sveobuhvatni Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći donesen je već 2008. godine.³ Prije njega, normativno uređenje je bilo fragmentirano u brojnim zakonima kao što su Zakon o odvjetništvu, Zakon o parničnom postupku i Zakon o kaznenom postupku. Iako je Zakon iz 2008. bio korak u dobrom smjeru, patio je od niza manjkavosti uključujući visoki stupanj birokratiziranosti sustava, složenosti postupaka dodjele pravne pomoći, te uskog kruga pravnih problema za koje su građani mogli zatražiti besplatnu pravnu pomoć.⁴ Bio je kritiziran od strane pravnih stručnjaka, međunarodnih organizacija, te organizacija civilnog društva.⁵ U travnju 2011., dio njegovih odredbi proglašeno je odlukom U-I-722/2009 Ustavnog suda protivno ustavnim jamstvima te je zakonodavcu naređeno da otkloni identificirane manjkavosti.⁶ Zakonodavac je stoga donio Zakon o izmjenama i dopunama postojećeg Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći u srpnju 2011. godine.⁷ Međutim, kako izglasane izmjene nisu rezultirale željenim unapređenjem sustava, zakon je brzo zamijenjen novim Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći iz 2013. godine koji još danas predstavlja temelj pravnog uređenja pružanja besplatne pravne pomoći. Zakon je prošao jedino manju izmjenu 2019. godine

kojom su obveze državnih ureda u županijama u sustavu pravne pomoći prebačene na upravna tijela županija.⁸

Okosnicu sustava besplatne pravne pomoći koji postavlja Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći iz 2013. godine čini podjela između primarne i sekundarne pravne pomoći.⁹ **Primarna pravna pomoć** se razlikuje od sekundarne po opsegu sadržaja i vrsti ovlaštenih pružatelja. Primarnu pravnu pomoć mogu pružati upravna tijela, ovlaštene udruge i pravne klinike te se ona sastoji od davanja općih pravnih informacija i pravnih savjeta, sastavljanja podnesaka pred javnopravnim tijelima, Europskim sudom za ljudska prava i drugim međunarodnim organizacijama, zastupanju u postupcima pred javnopravnim tijelima te davanju pravne pomoći u izvansudskom mirnom rješenju spora.¹⁰ S druge strane, **sekundarnu pravnu pomoć** pružaju isključivo odvjetnici te se ona sastoji od davanja pravnih savjeta, sastavljanja podnesaka u postupku zaštite prava radnika pred poslodavcem, sastavljanje podnesaka u sudskim postupcima, zastupanje u sudskim postupcima te davanju pravne pomoći u mirnom rješenju spora.¹¹ Posljedično, organizacije civilnog društva, koje pravnu pomoć mogu pružati kao 'ovlaštene udruge' ograničene su na pružanje primarne pravne pomoći. One su time isključene od bilo kakve mogućnosti zastupanja stranaka u sudskim postupcima (s izuzetkom međunarodnih sudskih postupaka), koje tako ostaje rezervirano za odvjetništvo.

Kako bi pojedina organizacija civilnog društva mogla pružati primarnu pravnu pomoć, ona se prvo mora za isto registrirati kao ovlaštena udruga pri Ministarstvu pravosuđa i uprave Republike Hrvatske ('**Ministarstvo**'). Ministarstvo će registrirati organizaciju jedino ako ispunjava uvjete propisane člankom 34. Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći.¹² Jednom kada je organizacija upisana u registar ovlaštenih pružatelja, potrebna su joj financijska sredstva za pružanje pravne pomoći. Država je dužna osigurati sredstva za organizaciju i pružanje pravne pomoći u državnom proračunu. Zakon propisuje i mogućnost da se sredstva osiguraju i iz proračuna jedinica lokalne i područne samouprave, ali ta mogućnost do danas nije iskorištena.¹³ Organizacije mogu osigurati državna sredstva jedino da se s razrađenim projektom pružanja besplatne pravne pomoći jave na natječaj za prihvaćanje projekata koji je Ministarstvo dužno raspisati do kraja siječnja tekuće godine u okviru sredstva koji su za pružanje besplatne pravne pomoći predviđena u proračunu.¹⁴

Sredstva bi se trebala dodjeljivati uzimajući u obzir materijalne troškove pružatelja, društvenu korisnost pružene pomoći, područja obuhvaćena pružanjem pravne pomoći, te broj korisnika i broj slučajeva pružanja pravne pomoći.¹⁵ Detaljniji kriteriji dodjeljivanja sredstva propisani su Pravilnikom o kriterijima za vrednovanje projekata udruga ovlaštenih za pružanje primarne pravne pomoći i pravnih klinika te o načinu izvještavanja o postupcima za ostvarivanje pravne pomoći.¹⁶

Manjkavosti trenutnog sustava i strategije razvoja

Nedostaci prezentiranog normativnog uređenja instituta besplatne pravne pomoći te njegove primjene u praksi mogu se grupirati u tri kategorije koje se odnose na: (1) sustav financiranja, (2) teritorijalnu i društvenu nepokrivenost, te (3) pitanje zastupanja. U nastavku ovog poglavlja ti nedostaci su prezentirani zajedno s prijedlozima za njihovo otklanjanje te unaprjeđenje sustava. Međutim, važno je naglasiti da navedeni nedostaci ne predstavljaju iscrpnu listu nedostataka u sustavu besplatne pravne pomoći, koja je u praksi puno šira.

Sustav financiranja

Kako je već navedeno, normativni okvir za besplatnu pravnu pomoć predviđa da Ministarstvo svake godine do kraja siječnja raspiše natječaj za dodjelu sredstva organizacijama civilnog društva za tekuću godinu. Organizacije bi se na taj natječaj trebale javiti svojim projektima, a sredstva bi im trebala biti dodijeljena u skladu s njihovim stvarnim potrebama.

Praksa je, međutim, obilježena nedostatkom financijskih sredstava, kašnjenjem natječaja, kasnim isplaćivanjem sredstava, prevelikom birokracijom te pretjeranim formalizmom Ministarstva. Usprkos određenim pozitivnim koracima napravljenim u sustavu financiranja 2023. godine, ponajviše mijenjanju dosadašnjeg modela jednogodišnjeg projektnog financiranja organizacija civilnog društva

novim stabilnijim trogodišnjim financiranjem te povećanju ukupnog iznosa financijskih sredstava, brojni problemi su i dalje prisutni i zahtijevaju dodatne reforme.

Visina i namjena financijskih sredstava

Iz analize natječajne dokumentacije za dodjelu financijski sredstva organizacijama civilnog društva za pružanje primarne besplatne pravne pomoći u 2019., 2020., 2021., 2022. i 2023. godini,¹⁷ može se vidjeti da je 2023. godine došlo do značajnog povećanja sredstva. Međutim, to povećanje nije jednako zahvatilo sve organizacije civilnog društva.

U 2019. je maksimalni iznos novčanih sredstava koji je pojedina organizacija civilnog društva mogla dobiti za pružanje primarne besplatne pravne pomoći u tekućoj godini iznosio 95.000 HRK (odnosno 12,608.67 EUR).¹⁸ U 2020., 2021. i 2022. taj maksimalni iznos je ostao na istoj razini kao i 2019. godine. Situacija se mijenja tek 2023. uvođenjem modela višegodišnjeg financiranja, kojim su predviđeni povećani iznosi financiranja za 2023., 2024. i 2025. godinu.

Prema novom modelu organizacije civilnog društva su podijeljene u tri kategorije ovisno o tome koliko dugo su upisane u registru pružateljica besplatne pravne pomoći. U prvu kategoriju spadaju organizacije civilnog društva koje su upisane u registar pružateljica pravne pomoći najmanje 8 godina. One mogu na natječaju tražiti od Ministarstva financijsku potporu do iznosa od 31.200 EUR (odnosno 235.076,40 HRK).¹⁹ Drugu kategoriju čine organizacije civilnog društva koje su registrirane u registru pružatelja besplatne pravne pomoći najmanje 4 godine. Maksimalan iznos koji te organizacije mogu tražiti na natječaju je 23.400 EUR (odnosno 176.307,3 HRK).²⁰ Zadnju kategoriju čine sve organizacije koje su registrirane manje od 4 godine. One mogu dobiti maksimalno 15.600,00 EUR (117.538,20 HRK).²¹ Navedeni iznosi odnose se samo na jednu godinu u višegodišnjem modelu financiranja, tj. samo na sredstva tražena za 2023. godinu.

Organizacije civilnog društva smatraju povećanje sredstava nužnim korakom u dobrom smjeru.²² One već dugi niz godina upozoravaju da im sredstva za pružanje pravne pomoći nisu dostojna za pokrivanje stvarnih troškova poput plaće pravnika koji pružaju pravnu pomoć, najma prostora, opreme, putnih troškova kod pružanja pomoći izvan središta samih pružateljima, itd.

Iako su dakle sredstva povećana u 2023. godini, tim povećanjem nisu riješeni problemi glede visine sredstava. Organizacije civilnog društva i dalje ističu probleme nedostatnog financiranja koji utječu na kvalitetu pružanja usluge:

U manjim [organizacijama civilnog društva] je [i dalje] prisutan nedostatak kadra i nemogućnost financiranja istog, pa se pružanje besplatne pravne pomoći svodi na pružanje iste od strane pravnika volontera.²³

I dalje je taj iznos [sredstva] nedostatan, i to je po meni najveći problem [sustava] jer mi nemamo nikakvu drugu mogućnost organizirati aktivnosti besplatne pravne pomoći nego kroz projekte Ministarstva pravosuđa. Mi smo ove godine dobili 30.000 EUR, a imamo 2 pravnice, jedna je isključivo za besplatnu pravnu pomoć dok je druga fokusirana na rad s žrtvama kaznenih djela. Ta jedna pravnica, koja pruža pomoć svaki dan ovdje u [uredu] i isto [ide] svaki drugi tjedan u terenske posjete [gdje nema ovlaštenog pružatelja]. [Ona] ima plaću koja je manja od hrvatskog prosjeka, a barem 70% svog vremena ona radi sa strankama. [Samo] 25% njene plaće je plaćeno iz sredstva besplatne pravne pomoći. Da je ta plaća iznad hrvatskog prosjeka taj postotak bi bio još manji.²⁴

Uz generalno prenizak iznos samih sredstva, organizacije također upozoravaju na ograničene mogućnosti trošenja dodijeljenih sredstava. Određene aktivnosti koje su nužne za pružanje pravne pomoći se prema uvjetima natječaja ne mogu financirati iz državnih sredstva:²⁵

[Organizacijama civilnog društva treba] proširiti pokrivenost putnih troškova i troškova pravne pomoći za tražitelje azila, cestarina [organizaciji] nije bila pokrivena [kada] su išli u Kutinu [u prihvatni centar pružati pravnu pomoć].²⁶

U tom troškovniku mi ponovno imamo jedan problem a to je da Ministarstvo ne prihvaća kao trošak policu osiguranja kod pružanja primarne pravne pomoći, što je uvjet za pružanje pravnih usluga.²⁷

Visina i namjena sredstava su ključna pitanja trenutnog modela primarne besplatne pravne pomoći u kojem se država oslanja primarno na rad organizacija civilnog društva kako bi osigurala građanima pravo na pristup pravosuđu. U trenutnom sustavu, organizacije civilnog društva zapošljavaju pravnike koji će pružati besplatnu pravnu pomoć, educiraju ih za istu, informiraju građane o samom sustavu te osiguravaju adekvatno pružanje pomoći u svom sjedištu i izvan njega. Kada država ne osigura dostatna sredstva organizacijama za obavljanje ovih aktivnosti, cijeli sustav ne može funkcionirati te se građanima, koji često nemaju alternativan način da dobiju pravni savjet, grubo krši njihovo pravo na pristup pravosuđu.

PREPORUKA BR. 1: IZRADA ANALIZE STVARNIH TROŠKOVA POTREBNIH ZA PRUŽANJE PRIMARNE PRAVNE POMOĆI

Kako bi se osiguralo da visina i pokrivenost državnih financijskih sredstva namjenjenih za pružanje primarne besplatne pravne pomoći bude odgovarajuća, preporuka je da Ministarstvo u suradnji sa pružateljicama BPP-a izradi analizu stvarnih troškova potrebnih za pružanje primarne pravne pomoći. Takva analiza trebala bi obuhvatiti sve troškove koje su organizacije imale pri pružanju pravne pomoći, neovisno o tome jesu li ti troškovi trenutno financirani od strane Ministarstva. Također, analizom bi trebalo obuhvatiti značajan broj pružateljica iz razloga što ne pružaju sve pružateljice besplatnu pravnu pomoć u istom obujmu. Analiza bi služila kao podloga za daljnju alokaciju financijskih sredstava te prilikom raspisivanja novih trogodišnjih projekata financiranja, a svako daljnje dodjeljivanje sredstava trebalo bi uzeti u obzir kretanje cijena roba i usluga u Hrvatskoj.

Provedba natječaja i isplata financijskih sredstva

Značajan pomak napravljen je u 2023. godini glede strukture natječaja za financiranje projekata za pružanje primarne pravne pomoći. Prije 2023. organizacije civilnog društva su se svake godine trebale iznova prijaviti na novi natječaj kako bi osigurale financijska sredstva za tekuću godinu.²⁸ Nakon brojnih molbi organizacija civilnog društva i drugih aktera da se praksa izmjeni u smjeru višegodišnjeg financiranja kako bi pružateljice bile u sigurnijoj i stabilnijoj poziciji, Ministarstvo je napokon 2023. godine uvelo model trogodišnjeg financiranja za razdoblje od 1. siječnja 2023. do 31. prosinca 2025.

Iako je uvođenje takvog modela korak u dobrom smjeru koji daje veći stupanj sigurnosti organizacijama civilnog društva da će imati sredstva za pružanje pravne pomoći u određenom duljem razdoblju, samo uvođenje trogodišnjeg modela nije riješilo neke od većih problema koji su postojali u sustavu jednogodišnjeg financiranja.

Jedan od glavnih problema jednogodišnjeg sustava financiranja je bilo kasno raspisivanje natječaja koje bi rezultiralo zakašnjelom dodjelom sredstava za tekuću godinu. Kako je već navedeno, u Zakonu o besplatnoj pravnoj pomoći je propisano da je Ministarstvo dužno raspisati natječaj do kraja siječnja tekuće godine za koju se sredstva dodjeljuju. Ministarstvo je u razdoblju između 2019. i 2022. godine u pravilu tu obvezu izvršavalo pravovremeno, ali na način da se natječaj raspisivao u zadnjim danima siječnja (npr. 28. siječnja 2019., 26. siječnja 2021., i 31. siječnja 2022.). To bi rezultiralo time da bi rok za natječaj trajao do otprilike ožujka, a odluka o dodjeli sredstava bi se tek donosila sredinom godine. Na primjer, u 2021. rok za podnošenje prijave na natječaj je bio 1. ožujak 2021. godine, a odluka Ministarstva o dodjeli sredstava je donesena tek 25. svinja 2021. U 2022. godini datum zatvaranja natječaja bio je 2. ožujak 2022. godine, a odluka je donesena tek 8. lipnja 2022. U razdoblju prije 2019., Ministarstvo čak nije niti sam natječaj raspisivalo na vrijeme. Najgore je bilo 2016. godine kada je natječaj bio raspisan tek u travnju.²⁹

Nakon što bi odluka o dodjeli sredstava bila donesena, organizacije su još trebale sklopiti s Ministarstvom ugovor u financiranju. Tek nakon sklapanja ugovora bi im u određenom roku sredstva bila

isporučena. Posljedično, organizacije su ovisile prvih pola godine isključivo o svojim financijskim sredstvima za pružanje pravne pomoći što je rezultiralo nizom problema.

Grantovi su potpisani u polovici godine što otežava raspolaganje sredstvima za plaću pravnika i pravica i uopće za planiranje i pravdanje jer onda se mora retroaktivno pravdati troškove i to je za financije, administraciju i organizaciju udruga koje pružaju noćna mora.³⁰

Mi smo morali dići revolving kredit u banci [kako bi pružali besplatnu pravnu pomoć prije isplate sredstava].³¹

Izmjenama iz 2023. godine ovaj problem nije riješen. Suprotno od toga, došlo je do najvećeg zabilježenog kašnjenja isplate sredstava u zadnjih 5 godina. Ministarstvo je prekoračilo rok za raspisivanje natječaja te ga raspisalo tek 6. travnja 2023. godine. To je rezultiralo time da je rok za prijavu natječaja trajao čak do 8. svibnja 2023. godine, a odluka o dodjeli sredstava je donesena tek 31. srpnja 2023. Posljedično, sredstva za tekuću godinu organizacijama nisu isplaćena sve do jeseni.

Također, suprotno očekivanom, uvođenje trogodišnjeg sustava financiranja nije osiguralo da sredstva barem ne kasne u drugoj ili trećoj godini financiranja, ako već kasne u prvoj godini zbog kasnog raspisivanja trogodišnjeg natječaja. Prema novom trogodišnjem modelu financiranja, sredstva se u prvoj godini isplaćuju samo za tu tekuću godinu. Sredstva za drugu godinu isplatiti će se tek nakon što Ministarstvo sklopi s organizacijom ugovor o nastavku provedbe projekta. Ugovor se sklapa nakon što Ministarstvo odobri izvješća o uspješno provedenim aktivnostima i utrošenim sredstvima u protekloj godini.³² Do objave ove analize, ta izvješća još uvijek nisu odobrena te sredstva za tekuću godinu ponovno kasne s isplatom. Posljedično, problem kasne isplate sredstva ostaje jednako, ako ne i više, zastupljen u novom modelu financiranja.

PREPORUKA BR. 2: PRAVOVREMENA PROVEDBA NATJEČAJA

Potrebno je ranije raspisivanje i provođenje natječaja za dodjelu financijskih sredstva za pružanje primarne besplatne pravne pomoći. Natječaj bi se umjesto u siječnju tekuće godine trebao raspisivati najkasnije početkom rujna prethodne godine, a odluka o dodjeli sredstava bi se trebala donijeti prije kraja godine kako bi ugovori bili sklopljeni i sredstva isplaćena prije samog razdoblja u kojem organizacije pružaju pravnu pomoć. Da se ovaj cilj ostvar, Ministarstvo mora promijeniti svoju dosadašnju praksu raspisivanja natječaja. Također, korisna bi bila i izmjena trenutnog čl. 35. st. 2. Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći koji propisuje da će se '[n]atječaj za prihvaćanje projekta [koji] raspisuje Ministarstvo [raspisati] do kraja siječnja tekuće godine[.]' U članku bi se trebao izmijeniti krajnji rok raspisivanja natječaja da glasi na rujna prethodne godine.

PREPORUKA BR. 3: IZMJENA MODELA ISPLATE SREDSTAVA ZA KASNIJE GODINE FINANCIRANJA PROJEKTA

Model isplate sredstava za drugu i treću godinu trogodišnjeg financijskog razdoblja potrebno je izmijeniti kako bi organizacije civilnog društva dobile financijska sredstva na vrijeme u narednim godinama provedbe projekta. Predlaže se da Služba za besplatnu pravnu pomoć Ministarstva usvoji model isplate sredstva za drugu i treću godinu projekta koji je već prisutan u drugim višegodišnjim projektima koje provodi Ministarstvo³³ na način da se omogući organizacijama civilnog društva da nemaju prekid u financiranju do trenutka kada su izvješća ocijenjena i ostatak iznosa za predmetnu godinu isplaćen. U slučaju da izvješće bude negativno ocijenjeno, povrat sredstva se može osigurati pravovremenim ugovaranjem takve obveze.

Postupak ocjene projekata

Problemi postoje i u postupanju Ministarstva prilikom ocjenjivanja projekata kojima se organizacije civilnog društva javljaju na natječaj za dodjelu financijskih sredstva. Ministarstvo je dužno provjeriti ispunjava li organizacija civilnog društva sve uvjete za pružanje besplatne pravne pomoći propisane Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći³⁴ te uvjete propisane samim natječajem³⁵ prije nego joj dodjeli financijska sredstva.

Svrha te kontrole je da se osigura da državna sredstva budu dodijeljena samo za projekte koji zadovoljavaju određeni stupanj kvalitete potreban da oni socio-ekonomski najugroženiji dobiju odgovarajuću besplatnu pravnu pomoć. Ministarstvo je dužno odbiti projekte koji ne ispunjavaju neki od taksativno navedenih uvjeta koji se prema zakonu ili samom natječaju smatra nužnim za kvalitetno pružanje pravne pomoći – npr. novci se traže za aktivnosti koje nemaju veze s pružanjem pravne pomoći – i na taj način osigurati odgovarajuće funkcioniranje sustava primarne besplatne pravne pomoći.

Međutim, način na koji je Ministarstvo odbijalo projekte u 2023. godini ne odgovara svrsi kontrolne funkcije. Umjesto da odbija projekte koji ne zadovoljavaju neki od uvjeta za njihovu kvalitetu, Ministarstvo je odbilo nekoliko projekata zbog minornih grešaka, koje se lako mogu ispraviti, i koje su bez ikakvog utjecaja na kvalitetu samog prijavljenog projekta.³⁶

Ovaj nepotrebn formalizam ima višestruke negativne posljedice. Prvo, uskraćivanjem financiranja navedenim organizacijama, Ministarstvo je uskratilo financije dvjema organizacijama koje su bile jedine organizacije koje pružaju besplatnu pravnu pomoć u svojoj sredini. Time je Ministarstvo velikom broj građana onemogućilo ili bar izrazito otežalo pristup besplatnoj pravnoj pomoći, pogoršavajući problem teritorijalne nepokrivenosti takve pomoći. Drugo, radi dobrobiti građana i ostvarenja njihovog prava na pristup pravdi odnos Ministarstva i organizacija civilnog društva trebao bi počivati na partnerskoj suradnji. Vrednovanjem forme iznad sadržaja te uskraćivanjem mogućnost ispravaka ovakvih minornih pogrešaka, taj odnos se ozbiljno narušava.

PREPORUKA BR. 4: OBVEZA UVOĐENJA MOGUĆNOSTI ISPRAVKA FORMALNIH NEDOSTATAKA PRIJAVE

U postupak provedbe natječaja za dodjelu financijskih sredstava mora se uvesti određeni vremenski rok u kojem se organizacijama civilnog društva daje mogućnost da isprave minorne nedostatke formalne i materijalne naravi sadržane u njihovim prijavama³⁷.

(Ne) pokrivenost primarne besplatne pravne pomoći

Druga kategorija problema tiče se nejednake mogućnosti pristupa primarnoj besplatnoj pravnoj pomoći koju nude organizacije civilnog društva. S jedne strane, postoji problem teritorijalne nejednakosti. Osobe koje žive u područjima u kojima organizacije civilnog društva ne djeluju, nisu u mogućnosti ili teže ostvaruju svoje pravo na besplatnu pravnu pomoć. S druge strane, postoji problem društvene nejednakosti. Osjetljive društvene skupine poput tražitelja azila, LGBT osoba i nacionalnih manjina zbog raznih društvenih i institucionalnih uvjeta su onemogućene ili obeshrabrene da traže pravnu pomoć koja im je potrebna.

Problem nejednakosti pristupa prepoznali su i Ministarstvo i organizacije civilnog društva. Tako Ministarstvo u svom izvješću Hrvatskom saboru navodi da su 'posebni ciljevi natječaja [za davanje financijskih sredstava za pružanje pravne pomoći] bili osigurati uravnoteženu teritorijalnu rasprostranjenost projekata pružanja primarne pravne pomoći i osigurati pružanje primarne pravne pomoći osjetljivim društvenim skupinama.'³⁸ Organizacije civilnog društva s druge strane već dugi niz godina osmišljavaju i provode projekte kojima nastoje pravnu pomoć učiniti dostupnu osobama koje su teritorijalno i društveno najugroženije.³⁹

Bez obzira na sve napore, i dalje je prisutna izrazita nejednakost mogućnosti pristupa primarnoj besplatnoj pravnoj pomoći. U nastavku ovog poglavlja iznose se te nejednakosti zajedno s idejama za njihovo ublažavanje putem boljeg uključivanja organizacija civilnog društva u pružanje besplatne pravne pomoći. Važno je imati na umu

da je podjela između teritorijalne i društvene nejednakosti samo načelna. Kod mnogih skupina poput tražitelja azila i nacionalnih manjina koji žive ili su smješteni na određenom području problem pristupa je vezan i za teritorij na kojem se nalaze i za njihovu pripadnost određenoj društvenoj skupini.

Teritorijalna pokrivenost

U registar ovlaštenih pružateljica primarne pravne pomoći trenutno je upisano 49 organizacija civilnog društva.⁴⁰ Iz samog popisa vidi se teritorijalna koncentriranost pružateljica u određenim gradovima i dijelovima Hrvatske. Najviše pružateljica je u Zagrebu, njih 23, što čini čak 47% ukupnog broja pružateljica. Uz Zagreb, najviše pružateljica nalazi se u sljedećim gradovima: po 4 u Splitu i Vukovaru, po 2 u Rijeci, Osijeku i Slavanskom Brodu te po jedna u Puli, Poreču, Korenici, Bjelovaru, Virovitici, Sisku, Đurđevcu, Lovasu, Čepini, Dugom Selu i Tenji.⁴¹ Posljedično, u čak 8 županija – Karlovačkoj, Zadarskoj, Šibensko-Kninskoj, Dubrovačko-Neretvanskoj, Požeško-slavonskoj, Međimurskoj, Varaždinskoj, Krapinsko-Zagorskoj – nije registrirana niti jedna organizacija koja pruža pravnu pomoć, dok u velikom broju drugih županija taj broj je sveden na jednu organizaciju što je daleko ispod potreba lokalnog stanovništava. Također, od svih pružateljica upisanih u registar, nemaju sve aktivne projekte pri Ministarstvu te ne pružaju sve pravnu pomoć u jednakom opsegu.⁴²

Kako bi ublažili problem teritorijalne nepokrivenosti, određeni broj organizacija civilnog društva već dugi niz godina putem tzv. mobilnih timova ili putem svojih podružnica pruža pravnu pomoć izvan mjesta svog sjedišta.

Mi unutar našeg projekta imamo nešto što nazivamo karavanom. Karavana to znači da mi kao pružatelji besplatne pravne pomoći u toj županiji idemo od mjesta do mjesta od sela do sela i razgovaramo s građanima i s lokalnom upravom.⁴³

Bez obzira na opisani napor organizacija civilnog društva, trenutni sustav je daleko od svog cilja osiguravanja visokog stupnja teritorijalne pokrivenosti. Sustav primarno počiva na dobroj volji organizacija koje žele pružati pravnu pomoć izvan svog sjedišta. Te

organizacije uključuju u svoje projekte troškove takvog pružanja pomoći u nadi da će ih Ministarstvo pokriti svojim projektnim financiranjem. Ministarstvo u takvom sustavu zauzima ponovno isključivo ulogu davatelja financija.

Alternativni put za ostvarivanje besplatne pravne pomoći u sredinama gdje ne djeluju pružateljice su upravni odjeli u županijama ('uož'), koji su također ovlašteni pružati primarnu pravnu pomoć. Međutim, službenici koji rade na tim poslovima nedovoljno su educirani o različitim pravnim područjima, zbog čega ne mogu uvijek pružiti adekvatnu pomoć.⁴⁴ Iz razloga što obavljaju razne upravne poslove te često nisu pravnici po struci, njihov stupanj specijalizacije i znanja o pružanju pravne pomoći je znatno niži od pravnika u organizacijama civilnog društva koji se u pravilu bave isključivo pružanjem besplatne pravne pomoći te jesu diplomirani pravnici. Također, broj uož-ova je i dalje nedostajan da pokrije teritorij cijele Hrvatske. U čak 12 županija oni djeluju samo u sjedištima županija, a u ostalima broj ispostava je u pravilu minimalan, tako da pravna pomoć i dalje ne dolazi do osoba u ruralnim ili udaljenim krajevima.⁴⁵ Posljedično, takav sustav nije rješenje problema teritorijalne nepokrivenosti.

Organizacije civilnog društva susreću se s nizom problema koji se mogu podijeliti u dvije kategorije.

Prva skupina problema se tiče limitiranih resursa organizacija civilnog društva. Organizacije nemaju dostatna financijska sredstva, niti dovoljno ljudskih resursa, kako bi kvalitetno pružale pravnu pomoć u obujmu koji bi odgovarao potrebama stanovništva. Financijska sredstva Ministarstva nisu dostatna za plaće pravnika i ostale troškove pružanja takve pomoći, a sami pravnici često su demotivirani raditi u organizacijama civilnog društva zbog uvjeta rada u civilnom sektoru.

Druga skupina problema tiče se uvjeta na terenu. Prije svega, postoji problem informiranosti. Većina stanovništva u malim sredinama niti ne zna da imaju pravo tražiti besplatnu pravnu pomoć. Organizacije koje žele pružati besplatnu pravnu pomoć u tim sredinama moraju, koliko im to resursi omogućuju, provoditi efikasne informacijske kampanje kako bi lokalno stanovništvo uopće saznalo za svoje pravo. Nadalje, tu je i problem infrastrukture u pojedinim mjestima, ponajviše u onima u kojima žive oni socio-ekonomski najugroženiji kojima je besplatna pravna pomoć najpotrebnija. To

stanovništvo je često bez ikakvih komunikacijskih uređaja, informatički nepismeno, i prometno nepovezano s ostalim dijelovima Hrvatske u kojima bi mogli zatražiti besplatnu pravnu pomoć te poseban napor organizacija civilnog društva treba biti uložen da se do tog stanovništva dođe.

Ranjive skupine [koje] žive na tim poslijeratnim područjima, oni često nemaju pristup internetu i s njima je jako teško raditi. Imaju slučajeve gdje nemaju niti struje, pa tako da ne postoje ti neki civilizacijski preduvjeti što sprječava ljude da potraže pomoć i ako je potraže nama je jako teško operirati u takvim uvjetima – ako nam trebaju poslati neku tužbu, oni nemaju u blizini poštu, nemaju internet ili smartphone. Isto mi njima nazad.⁴⁶

Nama dosta sredstava odlazi na promociju projekta koja dugo godina nije bila [financirana od Ministarstva]. Promocija naših aktivnosti nam je važna jer [kad] smo mi krenuli u te terenske posjete u ruralna mjesta prije 5–6 godina, potrošili smo dosta novaca na benzin gorivo i vrijeme i nama se ne pojavi [niti] jedan osoba [makar smo poslali plakate poštom koji su bili zalijepljeni na vidljivim mjestima da će pravna pomoć biti pružena]. Kada smo konačno mogli uključiti promociju projekta u proračun krenuli smo s radio jinglovima i banerima na najčitanijim portalima. [Onda] smo imali preko 20 stranaka u jednom danu. [To nam je važno], ali znate koliko to košta. Međutim, to je jedini način da ti ljudi dođu do pravne pomoći.⁴⁷

Svi ovi problemi zajedno prikazuju limite trenutnog sustava pravne podrške. S limitiranim resursima te znatnim preprekama na samom terenu, organizacije civilnog društva nisu u mogućnosti pokriti teritorij cijele Hrvatske i osigurati besplatnu pravnu pomoć svima kojima je potrebna.

PREPORUKA BR. 5: OSIGURATI DODATNA FINANCIJSKA SREDSTVA ZA PRUŽANJE BESPLATNE PRAVNE POMOĆI U SREDINAMA U KOJIMA NEMA REGISTRIRANIH PRUŽATELJICA

Problem teritorijalne pokrivenosti se može ublažiti odgovarajućim poticajima Ministarstva unutar okvira trenutnog sustava. Ministarstvo bi moglo potaknuti pružateljice da pružaju pravnu pomoć izvan svog sjedišta na način da pripremi dodatna financijska sredstva koja bi bila utrošena jedino za takav oblik pružanja primarne besplatne pravne pomoći. Prednost davanja dodatnih financijskih sredstava je u tome što su same organizacije u poziciji da najbolje poznaju sredinu u kojoj bi pružale pravnu pomoć. Dodatna sredstva bi trebala biti predviđena u sklopu trogodišnjeg natječaja koje trenutno raspisuje Ministarstvo.

Više organizacija predložilo je ideju uspostavljanja infrastrukture za pružanje besplatne pravne podrške online, ili taj model već samostalno implementiraju u suradnji s pojedinim općinama:

[Bili smo] sastanku s jednom općinom i onda smo mi predložili toj općini [...] da jedan dan bude uredovni dan, da oni pozovu svoje sugrađane i da oni dođu u prostor općine kada bi se mi tu iz [drugog grada] Zoom-om spojili s tom općinom i na remote pružali besplatnu pravnu pomoć. Općina daje prostor toj osobi, ima kompjuter da ih spoji s nama, a mi tu iz [drugog grada] s njima komuniciramo, a dokumente općina nam može kopirati, skenirati i poslati svu potrebnu dokumentaciju.⁴⁸

[Bilo bi korisno] da se uspostavi digitalne platforme za pružanje pravne pomoći na daljinu[.] Zašto bi pravnik trebao dolaziti [na lokaciju] ako se može uključiti online iz svog ureda.⁴⁹

U Hrvatskoj postoji 428 općina i 128 gradova. U slučaju da država propiše obvezu da svaka od tih najnižih jedinica lokalne samouprave osigura mogućnost online pružanja pravne pomoći u prostorima općine/grada – osiguravanjem prostora i opreme potrebne za isto – te uz to pripremi dostatna financijska sredstva organizacijama civilnog društva za informacijske kampanje i pružanje takve online

besplatne pravne pomoći, teritorijalna pokrivenost unutar Hrvatske bi se mogla značajno poboljšati.

PREPORUKA BR. 6: USPOSTAVLJANJE INFRASTRUKTURE ZA PRUŽANJE BESPLATNE PRAVNE PODRŠKE ONLINE

Država bi se trebala više uključiti da osigura dostupnost besplatne primarne pravne pomoći na područjima na kojima organizacije nisu u mogućnosti istu pružati. Jedan od načina je implementacija informacijsko-komunikacijskih tehnologija koje bi omogućile pružateljicama da pravnu pomoć pružaju na daljinu.

Društvena pokrivenost

Članovi određenih ranjivih društvenih skupina teže pristupaju primarnoj besplatnoj pravnoj pomoći od drugih. Na primjer, neke gay osobe možda neće zatražiti pravnu pomoć iz straha da ne budu autane, a osobe koje ne govore hrvatski jezik teže će naći informacije o pravnoj pomoći od onih koji govore.

Jedna od posebno ranjivih skupina koju želimo izdvojiti su tražitelji međunarodne zaštite. Dugi niz godina, organizacije specijalizirane za pravo migracija dolazile su u prihvatilišta u kojima su ti tražitelji smješteni te im tamo pružali primarnu besplatnu pravnu pomoć u vezi s njihovim zahtjevom za međunarodnu zaštitu. Međutim, niz organizacija civilnog društva je u intervjuu istaknuto da ugovori koje su te organizacije imale s državom za pružanje pravne pomoći u prihvatilištima nisu obnovljeni tijekom migrantske krize ili pandemije COVID-a 19:

Organizacije koje se bave strancima, [nemaju] pristup prihvatilištu [za migrante]. A sada već većina udruga nema pristup prihvatilištu osim onih s vjerskim predznakom. Inače smo tamo išli i pružali pravnu pomoć jer je to najlogičnije, jer ljudi koji dođu od svuda ne znaju doći [do lokacije u kojoj predmetna organizacija redovno pruža pravnu pomoć]. Najbolje je imati uredovno vrijeme tamo [i eventualno] prikupljati ljude za termine[.]⁵⁰

Takvim postupanjem države je izrazito ranjivoj skupini, koja ne govori hrvatski jezik i kojoj je izrazito teško samostalno naći informacije o pravnoj pomoći, značajno otežala mogućnost da potrebnu pomoć dobije.

PREPORUKA BR. 7: OMOGUĆITI PRISTUP PRIHVATILIŠTIMA

Omoгуćiti organizacijama civilnog društva koje su specijalizirane su za pravo migracija kontinuirano pružanje primarne besplatne pravne pomoći u prihvatilištima za tražitelje međunarodne zaštite.

Zastupanje stranaka pred sudovima i javnopravnim tijelima

Organizacije civilnog društva većinom pružaju besplatnu pravnu pomoć davanjem generalnih ili specifičnih informacija – pravnih savjeta ili općih pravnih informacija⁵¹ – te sastavljanjem podnesaka koji te osobe podnose javnopravnim tijelima.

Manji broj organizacija također zastupa stranke i to jedino u limitiranom opsegu dozvoljenom Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći. Trenutnim zakonodavnim okvirom mogućnost zastupanja stranaka je razlomljena između primarne i sekundarne besplatne pravne pomoći. Dok se zastupanje stranaka pred javnopravnim tijelima (državnom upravom, lokalnom samoupravom i pravnim osobama s javnim ovlastima) smatra primarnom pravnom pomoći koju mogu pružati organizacije civilnog društva, zastupanje pred sudskim tijelima se smatra sekundarnom pravnom pomoći te je ograničeno isključivo na odvjetnike.

U nastavku ovog poglavlja iznose se nedostaci takvog uređenja zastupanja i mogućnosti njegove reforme u smjeru efikasnijeg uključivanja organizacija civilnog društva u sustav besplatne pravne pomoći te pružanja bolje pravne zaštite samim korisnicima.

Zastupanje pred javnopravnim tijelima

Organizacije civilnog društva koje zastupaju korisnike pravne pomoći pri javnopravnim tijelima ističu višestruke pogodnosti direktnog zastupanja u usporedbi s davanjem pravnih savjeta korisnicima koji samostalno vode postupak pred takvim tijelom:

Mi smo [unazad] nekoliko godina počeli [koristiti] institut zastupanja stranke pred javnopravnim tijelima, inače [smo] sve radili za stranku i stranka je sama podnosila, ali sad smo [izradili] svoj obrazac punomoći koji stranka potpiše za određeni upravni postupak[.] Potaknulo nas je [to što] postajemo učinkovitiji i brži na ovaj način budući da kad [zastupamo, to] javnopravno tijelo se direktno obraća nama i nama dostavlja odluku i pismeno, koje mi [onda] dostavljamo onda stranci, što nam je puno jednostavnije i brže u vođenju jednog postupka.⁵²

Međutim, organizacije također nailaze i na određene probleme i prepreke prilikom takvog zastupanja. Te prepreke nastaju prvenstveno zbog slabog znanja osoba zaposlenih u javnopravnim tijelima o mogućnosti zastupanja korisnika pred istima od strane organizacija civilnog društva. Zaposlenici se ne osjećaju dužnim komunicirati s pravnicima iz organizacija civilnog društva te ne shvaćaju njihovu poziciju i ovlasti unutar sustava besplatne pravne pomoći.

Jedan od specifičnih problema je nemogućnost pravника iz organizacija civilnog društva, u usporedbi s odvjetnicima, da se jednostavno legitimiraju kao zastupnici korisnika besplatne pravne pomoći

Ja nemam negdje gdje piše moje ime i da imam položeni pravosudni ispit zaposlena u ocd ovlaštena za pružanje primarne pravne pomoći (zastupanje pred javnopravnim tijelima), to bi možda mogli iskomunicirati s Ministarstvom da mi imamo – ja im moram slat izvadak iz registra na 3 stranice i oni moraju tražiti da sam ja upisana.⁵³

PREPORUKA BR. 8: POTVRDA OVLAŠTENJA ZA PODUZIMANJE PRAVNIH RADNJI

Potrebno je izraditi dokument (npr. iskaznicu) kojim bi se pravnici i pravnice koji rade u organizacijama civilnog društva koje su upisane u registar ovlaštenih pružateljica besplatne pravne pomoći, mogli legitimirati prema institucijama kao osobe ovlaštene za zastupanje i poduzimanje drugih pravnih radnji. Dokument bi trebao sadržavati (1) osobne podatke pravnika, (2) informacije o samoj organizaciji civilnog društva u kojoj je osoba zaposlena, te (3) ovlasti koje on ili ona ima u sklopu instituta primarne besplatne pravne pomoći.

Zastupanje pred sudom

Organizacije civilnog društva nemaju mogućnost zastupanja korisnika u sudskim postupcima. Bez obzira na interes organizacija za pružanjem takvog oblika pravne podrške, uvođenju takve mogućnosti već godinama se uspješno protivi odvjetnička komora.

Odvjetnici koji žele raditi kao pravnici u organizacijama civilnog društva dužni su se ispisati iz imenika odvjetnika koji vodi odvjetnička komora. Iako su stekli sve vještine i zadovoljili sve kvalifikacije potrebne za zastupanje stranaka pred sudskim tijelima, te čak zastupali stranke dugi niz godina, oni su najednom u tome onemogućeni kada prihvate posao pravnika u organizaciji civilnog društva čime se pripadnost organizaciji se vrednuje više nego stvarne kompetencije određene osobe.

Niz organizacija civilnog društva je podijelilo s nama razloge zašto bi se status quo trebao izmijeniti u smjeru većeg uključivanja pravnika u organizacijama civilnog društva u zastupanje korisnika besplatne pravne pomoći pred sudovima.

Prije svega, korisnici često imaju više povjerenja u organizacije civilnog društva iz razloga što se one kontinuirano bave pružanjem pravne podrške u određenom pravnom području za koje su specijalizirane i radi kojeg im se korisnik javlja (npr. imigracijskom pravu ili LGBT pravima) te su primarno su potaknute ostvarenjem društvene koristi. Za razliku od organizacija civilnog društva, odvjetnik koji je stranci dodijeljen radi sekundarnog zastupanja može biti bilo koje

specijalizacije te mu mogu nedostajati specifična znanja koja su stranci potrebna. Također, mnogi odvjetnici nemaju interesa pružiti pravnu pomoć iz razloga što im to ne donosi dobit kao njihovi drugi predmeti. Ovaj problem je pogotovo izražen u velikim odvjetničkim društvima koja redovno za svoje klijente ugovaraju puno veće iznose od onih predviđenih odvjetničkim tarifama, a koji su im nadoknađeni u slučaju pružanja besplatne pravne pomoći korisnicima. Sve to na kraju odvraća korisnike da uopće zatraže besplatno zastupanje i time smanjuje ostvarenja prava na pristup sudu i pravdi. Također, navedene razlike često utječu i na kvalitetu pružene pomoći.

Ljudi su onemogućeni u dobivanju sekundarne pravne pomoći. Nerijetko se događaju situacije da je žrtvama odobrena sekundarna pravna pomoć, međutim nema dovoljno odvjetnika ili nisu zainteresirani da na taj način pružaju pravnu podršku. Ili zbog neznanja ili zbog manjih sredina nema odvjetnika i odvjetnica kojima se te žrtve mogu obratiti.⁵⁴

Nadalje, organizacije civilnog društva su često upoznate sa slučajem korisnika bolje nego odvjetnici jer korisnici u pravilu prvo traže primarnu pravnu pomoć – pravni savjet i opću pravnu informaciju – prije nego što se odluče voditi sudski postupak te im je onda potrebno sekundarno pružanje pravne pomoći. Organizacije civilnog društva tako su prvi kontakt strankama te su već involvirane u njihove slučajeve te mogu puno bolje od odvjetnika, koji se tek upoznaje sa strankom kada ona zatraži sekundarno zastupanje, procijeniti što je toj stranci potrebno i kako joj se najbolje može pomoći.

Nama bi [zastupanje pred sudom] bio prirodni tijek zato što sva ona priča i sadržaj radi koju radimo pravnu pomoć ostaje u istoj osobi i organizaciji i time se lakše onda pruža ta sekundarna pravna pomoć. Ono što sada imamo je da u dva smjera idemo. Ili poznajemo neke odvjetnike u našem okruženju gdje možemo eventualno dati prijedlog korisnici ili korisniku da tamo odu i s njima možemo pregovarati i educirati ih [o slučaju]. Drugi put je uputiti na ured županijskog tijela, ali nažalost onda tu gubimo kontakt jer ne znamo kakvog će odvjetnika dobiti – može biti dobar koji poznaje ljudskopravaški segment a može biti i dosta loši, te [na to] na žalost ne možemo utjecati.⁵⁵

Važno je napomenuti da pravnici koje rade u organizacijama civilnog društva, a koji ispunjavaju sve kvalitativne uvjete za upis u imenik odvjetnika, su jednako sposobni za zastupanje korisnika u sudskim postupcima. To su osobe koje imaju značajno znanje iskustvo u području kojim se bave i koji mogu korisnicima pružiti uslugu istog stupnja kvalitete kao i odvjetnici.

PREPORUKA BR. 9: UVOĐENJE MOGUĆNOSTI ZASTUPANJA

Radi dobrobiti korisnika besplatne pravne pomoći, potrebno je zakonskim izmjenama proširiti mogućnost zastupanja korisnika na pravnike koji rade u organizacijama civilnog društva. To se može ostvariti na dva načina. Prvo, može se dopustiti odvjetnicima da obnašaju poslove pravnika u organizacijama civilnog društva bez da budu ispisani iz imenika odvjetnika i gubitka svih prava koje upis u imenik nosi sa sobom. Drugo, može se proširiti mogućnost pružanja sekundarne pravne pomoći na organizacije civilnog društva i pravnike koji u njima rade, a koji zadovoljavaju uvjete za upis u imenik odvjetnika.

Između ostalog, davanje pravnicima u organizacijama civilnog društva mogućnost zastupanja pozitivno bi utjecalo na privlačenje kvalitetnog pravničkog kadra na rad na tim poslovima. Mnogi pravnici, a pogotovo mladi pravnici koji tek završe studij te koji imaju interes za područje ljudskih prava, izbjegavaju raditi u organizacijama civilnog društva baš iz razloga što su mogućnosti pravnog rada zakonom ograničene te im je potrebno više vremena da ispune uvjete za pravosudni.

[M]ene ovaj problem pravosudnog ispita brine, ja ne znam dal ce oni meni dati da ja polažem pravosudni ispit. [...] Pravnici u udrugama generalno bi trebali moći [polagati pravosudni], ali je onda to pitanje dokazivanja koliko se ti baviš pravnim poslovima – pitanje je što su pravni poslovi? Je li pravni posao pisanje prijedloga za ocjenu ustavnosti, ja bih rekla da je, ili moji svi zahtjevi za pristup informacijama i žalbe koje pišem. [...] Ti moraš dokazivati [da si radio na pravnim poslovima] i

čak je jedan od uvjeta da se dokaže da su tražili osobu točno te diplome, točno pravne struke, za određeno radno mjesto što je meni pomalo diskriminatorno [...] problem je u tome što ću ja morati dokazivati da radim pravne poslove a netko tko radi neku administraciju u odvjetničkom uredu ne mora dokazivati ništa samom činjenicom da radi u odvjetničkom uredu. Ja mislim da je to dosta zapravo za pravnike odvratajuće od civilnog društva [...] ljudima je uvijek izdržati ću rađe tih godinu i pol u odvjetničkom društvu i onda ću možda u civilno društvo.⁵⁶

Potrebno je izjednačiti nejednako trajanje pripravničkog razdoblja te ukloniti dodatne uvjete za pristupanje pravosudnom ispitu kako bi se jednako tretirali jednako vrijedni oblici pravnog rada.

PREPORUKA BR. 10: JEDNAKO VREDNOVANJE RADA U ORGANIZACIJAMA CIVILNOG DRUŠTVA

Potrebno je jednako vrednovati rad pravnika u organizacijama civilnog društva na pravnim poslovima s radom odvjetničkih i javnobilježničkih vježbenika kao i vježbenika u pravosudnim tijelima, posebice glede uvjeta za pristup pravosudnom ispitu. To prije svega znači izjednačiti vrijeme potrebno za pristupanje pravosudnom ispitu te otklanjanje svih uvjeta za pristupanje koji su utemeljeni u neopravdanoj pretpostavci da je rad na pravnim poslovima u organizaciji civilnog društva od manje vrijednosti nego rad u odvjetničkom uredu.

Dio 2: Ostali
oblici pružanja
pravne podrške

Generalni normativni okvir

Institut besplatne pravne podrške nije jedini institut putem kojeg organizacije civilnog društva mogu pružati pravnu podršku žrtvama kršenja ljudskih prava. U hrvatskom pravnom sustavu postoje još tri značajnija pravna instituta kojima organizacije mogu pravno podržati žrtve – instituti umješača, udružne tužbe i zahtjeva za ocjenu ustavnosti. U nastavku ovog djela analize, normativni okvir za svaki od tih instituta su posebno prikazani.

Udružna tužba

Institut udružne tužbe, kao oblik kolektivne pravne zaštite, uveden je u hrvatski pravni sustav još 2003. godine izglasavanjem starog Zakona o zaštiti potrošača.⁵⁷ Taj model kolektivne zaštite potrošača i danas je na snazi, a uređuje ga novi specijalni Zakon o predstavničkim tužbama za zaštitu kolektivnih interesa i prava potrošača. Prema tom modelu, udruge koje su osnovane radi zaštite jednog ili više prava potrošača mogu podnijeti tužbu protiv jednog ili više trgovaca radi utvrđenja da je tuženik povrijedio prava potrošača, zabrane takvog postupanja i/ili naknade imovinske i neimovinske štete oštećenima.⁵⁸

Od samog opisanog modela kolektivne zaštite potrošača, za organizacije civilnog društva značajnije je širenje modela udružne tužbe na područje anti-diskriminacijskog zakonodavstva izglasavanjem Zakona o suzbijanju diskriminacije iz 2008.⁵⁹ te njegovom značajnom reformom iz 2012. godine donesenom u postupku usklađivanja hrvatskog pravnog sustava s pravnom stečevinom EU.⁶⁰

Uvođenjem instituta udružne tužbe u područje anti-diskriminacijskog prava nastojali su se ublažiti problemi u slučajevima u kojima se pojavljuje veliki broj potencijalnih žrtva. U takvim slučajevima, podizanje velikog broja individualnih tužbi od strane žrtava opteretilo bi sudove s velikim brojem slučajeva koji zahtijevaju značajne resurse, dugo traju, te mogu dovesti do kontradiktornih sudskih odluka u *de facto* identičnom predmetu.⁶¹ Institut udružne tužbe otklanja taj problem, dajući mogućnosti organizacijama civilnog društva da pokrenu udruženi postupak u ime svih žrtava.

Organizacije civilnog društva koje imaju opravdani interes za

zaštitu kolektivnih interesa određene skupine ili se u sklopu svoje djelatnosti bave zaštitom prava na jednako postupanje mogu podnijeti tužbu protiv osobe koja je povrijedila pravo na jednako postupanje, ako učine vjerojatnim da je postupanjem tuženika povrijeđeno pravo na jednako postupanje većeg broja osoba koje pretežno pripadaju skupini čija prava tužitelj štiti.⁶² Organizacije u tom slučaju stječu status tužitelja, neovisno o volji potencijalnih žrtava diskriminacije od kojih ne trebaju tražiti pristanak za pokretanje postupka.⁶³

Tužba se podnosi nadležnom županijskom sudu, a njom se može tražiti da sud utvrdi da je postupanje tuženika povrijedilo pravo na jednako postupanje u odnosu na članove skupine, zabrani dalje takvo postupanje, naredi da se izvrše radnje kojima se uklanja diskriminacija ili njezine posljedice i/ili da se presuda kojom je utvrđena povreda prava na jednako postupanje na trošak tuženika objavi u medijima.⁶⁴ Jedino što se ne može tražiti udruženom tužbom, a može individualnom tužbom za suzbijanje diskriminacije, je naknada šteta. Međutim, u slučaju usvajanja tužbenog zahtjeva, presuda djeluje ne samo prema organizaciji civilnog društva kao stranci u postupku već i prema svim članovima skupine u odnosu na koju je diskriminacija utvrđena. Posljedično, članovi skupine čija su prava direktno povrijeđena mogu u naknadnoj parnici tražiti naknadu štete. U takvoj parnici se ne bi trebalo ponovno odlučivati o odgovornosti tuženika, već samo o postojanju i visini štete na strani tužitelja.⁶⁵

Postupovne pretpostavke udružne tužbe uređene su specijalnim, i podredno općim, odredbama Zakona o parničnom postupku.⁶⁶

Umješač

Institut umješača opći je institut hrvatsko parničnog procesnog prava, koji se najjednostavnije može opisati kao 'mogućnost sudjelovanja u tuđoj parnici.'⁶⁷ Generalno se mogu razlikovati tri vrste umješača – obični umješač, umješač s položajem jedinstvenog suparničara te tzv. umješač *sui generis*.⁶⁸

Prve dvije skupine umješača su od manjeg interesa za pitanje pravne podrške koju pružaju organizacije civilnog društva. Obični umješač je osoba koja ima pravni interes da sudjeluje u parnici između drugih osoba iz razloga što se pravne posljedice donesene

presude mogu posredno odraziti i na njegovu pravnu situaciju. S druge strane, kada se pravne posljedice presude neposredno tiču umješača onda se on smatra umješač s položajem jedinstvenog suparničara. Organizacije civilnog društva u pravilu nemaju niti direktne niti indirektni pravni interes da se uključe u parnice koje vode osobe čija su ljudska pravila povrijeđena jer se predmeti tih sporova ne odnose na same organizacije nego isključivo prava tih osoba.

Jedina vrsta umješača koj je od interesa za pitanje pravne podrške žrtvama kršenja ljudskih prava je umješač *sui generis* uveden Zakonom o suzbijanju diskriminacije. Umješač *sui generis* je vrsta umješača kojim se dopušta trećemu sudjelovanje u parnici između drugih osoba, ne temeljem toga što ima direktne ili indirektni pravni interes u tom sporu, već radi zaštite ili postojanja interesa neke druge vrste. I prije uvođenja umješača *sui generis* Zakonom o suzbijanju diskriminacije, obiteljsko pravo je omogućivalo Centru za socijalnu skrb da sudjeluje kao umješač *sui generis* 'pred sudom i drugim državnim tijelima kada se radi o zaštiti osobnih interesa djece i drugih članova obitelji koji se ne mogu brinuti sami o sebi ni o svojim pravima i interesima.'⁶⁹

Zakon o suzbijanju diskriminacije omogućuje organizacijama civilnog društva da se umiješaju u parnični postupak na strani žrtve diskriminacije u interesu sankcioniranja diskriminacije u hrvatskom društvu.

Kada osoba podigne individualnu tužbu radi utvrđenja diskriminacije, njene zabrane ili otklanjanja, ili naknade štete u povodu diskriminacije, organizacije civilnog društva (i druga tijela, ustanove, udruge ili druge osobe koje se u okviru svoje djelatnosti bavi zaštitom prava na jednako postupanje u odnosu na skupine o čijim se pravima odlučuje u postupku) imaju pravo kao umješači pridružiti se na strani tužitelja.⁷⁰ Pridruživanje će biti moguće jedino ako na to tužitelj izričito pristane.⁷¹

Na sudjelovanje organizacija civilnog društva kao umješača primjenjuju se podredno odredbe Zakona o parničnom postupku.⁷² Posljedično, umješač prima parnicu u onom stanju u kakvom se ona nalazi u trenutku kad se umiješa te je u daljnjem tijeku parnice ovlašten postavljati prijedloge i poduzimati sve ostale parnične radnje u rokovima u kojima bi te radnje mogao poduzimati tužitelj, uključujući i – pod određenim uvjetima – podnošenje redovnih i izvanrednih pravnih lijevaka.⁷³

Važno je istaknuti odredbe o troškovima postupka. Umješak na strani tužitelja koji je izgubio parnicu dužan je naknaditi troškove koje je uzrokovao svojim radnjama. Troškove umješanja će organizaciji civilnog društva tuženik u potpunosti nadoknaditi jedino ako u cijelosti izgubi parnicu.⁷⁴

Prijedlog za ocjenu ustavnosti

Organizacije civilnog društva, kao i svaka druga fizička i pravna osoba, imaju pravo predložiti Ustavnom sudu pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti zakona s Ustavom i ocjenu suglasnosti drugih propisa s Ustavom i zakonom.⁷⁵ Posljedično, organizacije civilnog društva mogu se poslužiti institutom za ocjenu ustavnosti zakona i drugih propisa kako bi pokušale proglasiti protuustavnim odredbe propisa za koje smatraju da krše ljudska prava i temeljne slobode.

Međutim, u takvom postupku pozicija organizacija civilnog društva nije ništa povlaštenija od pozicije fizičkih osoba koje mogu taj isti prijedlog za ocjenu ustavnosti podnijeti Ustavnom sudu. Ustavni sud će glede svakog prijedloga na sjednici diskrecijski odlučiti rješenjem hoće li ga prihvatiti i pokrenuti postupak.⁷⁶ Ne postoji nikakva garancija da će do postupka ocjene ustavnosti stvarno doći.

Po tome pozicija organizacija civilnog društva razlikuje se od pozicije povlaštenih podnositelja – jedne petine zastupnika Hrvatskoga sabora, radnih tijela Hrvatskoga sabora, predsjednika Republike Hrvatske, Vlade Republike Hrvatske, Vrhovnog suda Republike Hrvatske ili drugog suda, predstavničkih tijela jedinica lokalne ili područne samouprave, te Pučkog pravobranitelja – koji pod određenim uvjetima mogu podnijeti zahtjev za ocjenu ustavnosti o kojem je Ustavni sud dužan odlučiti o meritumu.⁷⁷

Manjkavost trenutnog uređenja

Velika većina organizacija civilnog društva koje smo intervjuirali podijelile su s nama da se nikad nisu služili institutom udružne tužbe i institutom umješaka, ili da su se tim institutima služile prilikom njihovog uvođenja te nikad više.

[Pravnica u našoj organizaciji], koja je izvršni pravnik, nije znala na koji način se [udružna tužba] pokreće. Ja bih isto voljela znati, [a ne znam]. Ja ti jedino iz svog iskustva mogu reći da udružne tužbe u [našoj organizaciji] nije bilo. [Nismo] se nikad umiješali u postupke.⁷⁸

Mi smo uvijek bili toliko preopterećeni [pružanjem besplatne pravne pomoći] tim brojem stranaka, da se mi nismo nikad imali vremena baviti onime čime smo se definitivno trebali baviti, a to je upravo nekom vrstom zagovaračkih aktivnosti da iskoristimo tu bogatu praksu koju imamo [i] to je ostao naš modus operandi još uvijek. Nemamo ni kapaciteta niti vremena.⁷⁹

O neiskorištenosti ovih instituta – koliko su oni u praksi većinom samo mrtvo slovo na papiru – puno govori i da ovlaštene pravobraniteljice, kao institucije koje imaju puno više ljudskih kapaciteta i financija izrazito rijetko koriste ove institute. Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, u čijoj nadležnosti je borba protiv diskriminacije, bila je umiješana u cijeloj 2021. i 2022. isključivo u dva postupka kao umješač, i to oba koja su pokrenuta još davne 2015. godine.⁸⁰ Situacija je malo bolja glede prijedloga za ocjenu ustavnosti. Od svih navedenih instituta davanja pravne podrške, on je najviše prepoznat od strane organizacija civilnog društva. Međutim, taj institut također nije korišten od mnogo organizacija.

Problemi radi kojih svi predmetni instituti ostaju pretežito neiskorišteni od strane organizacija civilnog društva mogu se podijeliti u sljedeće četiri kategorije.

Financijski rizici

Primarni razlog zašto organizacije civilnog društva ne koriste predmetne institute je nedostatak financijskih sredstava za korištenje istih.

Velika većina projekata putem kojih se organizacije financiraju ne predviđa mogućnost financiranja vođenja ili sudjelovanja u sudskim postupcima, što rezultira time da se takvi oblici pravne pomoći moraju raditi *pro bono* ili financirati iz drugih sredstva same organizacije (npr. donacija članova). Ova druga mogućnost je često

nedostupna jer se ta druga sredstva organizacije već koriste za 'krpanje rupa' – pokrivanje nedostatka financijski sredstva u drugim aktivnostima poput pružanja primarne besplatne pravne pomoći za koju država ne daje dostatna financijska sredstva.

Također, veliki je problem mogućnost gubitka spora te financijske posljedice koje to nosi za sobom. U slučaju da organizacija civilnog društva izgubi spor u povodu udružne tužbe, one su dužne tuženiku nadoknaditi troškove izazvane tim sporom. Organizacije nemaju izvor financijskih sredstava iz kojeg bi mogle snositi takve troškove, što im predstavlja u pravilu neotklonjivu prepreku za pokretanje tih postupaka.

Potkapacitiranost

Druga skupina problema odnosi se na generalnu potkapacitiranost organizacija civilnog društva. Teško je privući pravni kadar da radi u organizacijama zbog nejednakih uvjeta s obzirom na druge pravne poslove, manjih plaća, manjeg opsega pravnih poslova koje ti pravnici mogu obavljati u usporedbi s odvjetnicima te izrazite preopterećenosti obujmom posla. Pravnici u organizacijama civilnog društva su u pravilu već preopterećeni pružanjem besplatne pravne pomoći tako da nemaju vremena posvetiti se ovim drugim institutima, a s druge strane nemaju nikakvih poticaja da se njima koriste.

Nemamo kapaciteta za ovo što nam je omogućeno, to su nam sve dodatni zadaci za koje treba imati kapaciteta [te] stručna znanja, da bi se sudjelovalo u ovim postupcima [kao umješač] tako da nam je to s obzirom na broj klijenata – kojih imamo preko 1100 stranaka besplatne pravne pomoći – nemoguće.⁸¹

Uz navedeno, potrebno je izdvojiti i manjkavost znanja za provođenje predmetnih postupaka do kojih dolazi zbog određenih sistemskih problema. Prvo, hrvatski obrazovni pravni sustav se i dalje ne bavi pitanjima zaštite ljudskih prava te je pretežito teoretski orijentiran, što studente ne čini spremnima za rad u civilnom sektoru jednom kada iz tog sustava izađu. Drugo, dodatne edukacije pravnika koji već rade u organizacijama civilnog društva su izrazito skupe, a same organizacije imaju izrazito limitirana financijska

sredstva koja nisu dostatna za njihovo pokrivanje. Treće, zbog izrazito velike fluktuacije pravničkog kadra – do koje dolazi zbog gore navedenih izazova rada u civilnom sektoru – potrebno je redovito iznova poučavanje novih zaposlenika za koje nema niti personalnih niti financijskih kapaciteta;

*Nemamo unutarnje kapacitete za te stvari – idemo na edukacije ali dosta nam je velika fluktuacija kadra i problem sa za-
pošljavanjem novih pravnika tako da su nam potrebne stalne
edukacije.⁸²*

Sadržajna ograničenost instituta

Jedan od glavnih problema instituta umješaka *sui generis* i udružne tužbe je njihova sadržajna limitiranost. Organizacije civilnog društva mogu te institute koristiti isključivo u postupcima koji se tiču diskriminacije. U slučaju kršenja drugih prava, koji često predstavljaju većinu slučajeva od interesa pojedinih organizacija civilnog društva, takva mogućnost nije predviđena.

Preporuke novih strategija uključivanja organizacija civilnog društva

PREPORUKA BR. 11: ŠIRENJE INSTITUTA UMJEŠAČA *SUI GENERIS* I UDRUŽNE TUŽBE

Institut udružne tužbe te institut umješaka *sui generis* trebalo bi proširiti kako bi organizacije civilnog društva mogle davati pravnu podršku u drugim pravnim područjima osim onih koji se tiču diskriminacije. Institut udružnih tužbi trebalo bi proširiti na područja u kojima može doći do sistemskog kršenja ljudskih prava, poput prava tražitelja azila, prava osoba na izvršavanju kazne zatvora ili osoba u istražnom zatvoru i pritvoru itd. dok se institut umješaka može proširiti na sve postupke koji se direktno ili indirektno tiču povrede temeljnih ljudskih prava.

PREPORUKA BR. 12: AMICUS CURIAE

Strani pravni sustavi poznaju institut *amicus curiae* koji omogućuje trećim osobama koje ne sudjeluju u određenom sudskom postupku, ali imaju određeni interes koji nije pravne prirode da sud presudi na određeni način, da traže od suda dozvolu da podnesu podnesak kojim bi nastojali pravnim argumentima navesti sud da odluči u predmetu na način koji oni smatraju ispravnim⁸³. Takav institut postoji npr. u susjednoj Sloveniji i Mađarskoj i jedan je od načina kojim organizacije civilnog društva utječu na razvoj sudske prakse i zaštitu ljudskih prava unutar pravosudnog sustava⁸⁴. Uvođenje takvog instituta u sudski sustav omogućilo bi organizacijama da sudjeluju u postupcima, bez da snose troškove eventualnog neuspjeha. Za razliku od instituta umješčača organizacije ne bi trebale u postupku sudjelovati kao stranke te bi mogle postizati ciljeve zaštite ljudskih prava s manje financijskih i ljudskih resursa.

PREPORUKA BR. 13: EDUKACIJE NA PRAVOSUDNOJ AKADEMIJI

Mogućnost dodatne edukacije putem pravosudne akademije su trenutno ograničene⁸⁵. Preporuča se proširivanje tih programa edukacije na pravnike u organizacijama civilnog društva. Minimum bi bio proširivanje tih programa na one pravnike koji pružaju primarnu besplatnu pravnu pomoć, međutim, edukacije bi trebale biti proširene i na ostale pravnike u organizacijama civilnog društva iz razloga što štite javni interes poštivanja ljudskih prava.

1. Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći (NN 143/13, 98/19)
2. Više informacija o samom procesu: Kuća ljudskih prava Zagreb, Besplatna primarna pravna pomoć – perspektiva ovlaštenih pružateljica, 2018
3. Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći (NN 62/2008)
4. Vidi: Kuća ljudskih prava Zagreb, Besplatna primarna pravna pomoć – perspektiva ovlaštenih pružateljica, 2018
5. Vidi, na primjer: Vijeće Europe, Europska komisija protiv rasizma i netolerancije (ECRI), Izvještaj za Hrvatsku (4. ciklus praćenja), CRI(2012)45, usvojeno 20. lipnja 2012.
6. Odluka i Rješenje Ustavnog suda RH br. U-I-722/2009 (NN 44/11)
7. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći (NN 81/11)
8. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći (NN 98/19)
9. Čl. 8. Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći (NN 143/13, 98/19)
10. Čl. 6. st. 1. i 2. te čl. 9. Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći (NN 143/13, 98/19)
11. Čl. 6. st. 3. te čl. 12. Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći (NN 143/13, 98/19)
12. Prvo, dokaže da ima osiguranu suradnju s osobom koja ima završen diplomski studij prava, položen državni stručni ili pravosudni ispit i najmanje dvije godine radnog staža u struci, odnosno znanstveno zvanje. Drugo, dokaže da je uplatila osiguranja od odgovornosti za štetu nanesenu stranci pružanjem primarne pravne pomoći u visini od 50% osiguranja propisanog Zakonom o odvjetništvu. Treće, ako djelatnost organizacije nije u suprotnosti sa svrhom besplatne pravne pomoći.
13. Čl. 35. st. 1. Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći (NN 143/13, 98/19)
14. Čl. 36. st. 1. i 2. Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći (NN 143/13, 98/19)
15. Čl. 36. st. 3. Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći (NN 143/13, 98/19)
16. Pravilnik o kriterijima za vrednovanje projekata udruga ovlaštenih za pružanje primarne pravne pomoći i pravnih klinika te o načinu izvještavanja o postupcima za ostvarivanje pravne pomoći (NN 64/14)
17. Odluke o dodjeli financijskih sredstava za financiranje ovlaštenih udruga i pravnih fakulteta za rad pravnih klinika za pružanje pravne pomoći iz sredstva Državnog proračuna Republike Hrvatske za 2019., 2020., 2021., 2022., i 2023. godinu; Javni natječaji za financiranje projekata ovlaštenih udruga i pravnih klinika za pružanje primarne pravne pomoći za 2019., 2020., 2021., 2022., i 2023. godinu; Izvješće Ministarstva pravosuđa o ostvarivanju prava na besplatnu pravnu pomoć i utrošak sredstva u 2022. godini; te Upute za prijavitelje na natječaj za financiranje projekata ovlaštenih udruga i pravnih klinika za pružanje primarne pravne pomoći.
18. U postupku preračunavanja uzeto je da 1kn = 0.13€
19. Javni natječaji za financiranje projekata ovlaštenih udruga i pravnih klinika za pružanje primarne pravne pomoći za 2023. godinu
20. Javni natječaji za financiranje projekata ovlaštenih udruga i pravnih klinika za pružanje primarne pravne pomoći za 2023. godinu
21. Javni natječaji za financiranje projekata ovlaštenih udruga i pravnih klinika za pružanje primarne pravne pomoći za 2023. godinu
22. Pravobraniteljica je pohvalila povećanje financijskih sredstava: 'Tako je u proračunu za 2023. i projekcijama za 2024. i 2025. godinu osigurano 830.181€ (6.254.998,74 kn) za sustav besplatne pravne pomoći u cjelini, od čega je

549.472€ (4.139.6996,78 kn) predviđeno za projekte pružatelja (ovlaštene udruge i pravne klinike) te 280.709€ (2.115.001,96 kn) za sekundarnu besplatnu pravnu pomoć. U odnosu na 2022. proračunska sredstva za besplatnu pravnu pomoć povećana su 57%, što je svakako pozitivno.' Vidi: Izvješće pučke pravobraniteljice: Analiza stanja ljudskih prava i jednakosti u Hrvatskoj za 2022. godinu, str. 137.

23. OCD 2: 20.30
24. OCD 4 15.30
25. Upute za prijavitelje na natječaj za financiranje projekata ovlaštenih udruga i pravnih klinika za pružanje primarne pravne pomoć za 2023. godinu, str. 13-17.
26. OCD 2 29.30
27. OCD 7 12.20
28. Kuća ljudskih prava Zagreb, Besplatna primarna pravna pomoć – perspektiva ovlaštenih pružateljica, 2018 str. 23–25
29. Vidi: Izvješće pučke pravobraniteljice za 2016. godinu, str 16.
30. OCD 1 15.00
31. OCD 4 28.00
32. Javni natječaji za financiranje projekata ovlaštenih udruga i pravnih klinika za pružanje primarne pravne pomoci za 2023. godinu
33. Primjerice, Služba za podršku žrtvama i svjedocima, služba koja djeluje unutar istog Ministarstva, za financiranje projekta 'Mreže podrške i suradnje za žrtve i svjedoke kaznenih djela' početkom siječnja svake godine uplati organizacijama koje su u drugoj ili višoj godini financiranja tog projekta 20 do 30% godišnjih sredstva prije samog ocjenjivanja njihovih godišnjih izvješća.
34. Čl. 34. Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći (NN 143/13, 98/19)
35. Upute za prijavitelje na natječaj za financiranje projekata ovlaštenih udruga i pravnih klinika za pružanje primarne pravne pomoć za 2023. godinu, str. 13
36. Primjerice: Projekt 'Homo' udruge za zaštitu ljudskih prava i građanskih sloboda iz Pule je odbijen jer je u prijavi bio predviđeno da se projekt odnosi na 2023., 2025. i 2026. godinu, a ne na 2023., 2024. i 2025. godinu. Drugim riječima, projekt je odbijen jer je podnositelj slučajno preskočio 2024. godinu u pisanju prijave. Projekt organizacije 'Pokretač' je odbijen jer su prijavi koja je podnesena u elektroničkom obliku priloženi obrasci u pdf formatu, a ne u word formatu. Projekt Pravne klinike Sveučilišta u Splitu je odbijen jer obrazac proračuna projekta premašuje vrijednost financijske podrške koju prijavitelj može zatražiti za 0.80 EUR.
37. Primjerice dodavanjem odredbe: 'Ukoliko prijava ima manje nedostatke koji ne utječu na sadržaj bitan za ocjenjivanje prijave od prijavitelja će se zatražiti naknadno dopunjavanje odnosno ispravljanje prijave potrebnim podacima ili priložima u roku od 8 radnih dana od dana dostavljanja obavijesti o potrebnoj dopuni ili ispravku prijave. Prijavitelji koji u navedenom roku i na odgovarajući način dostave tražene podatke ili priloge smatrat će se da su podnijeli potpunu prijavu.' (Tekst javnog natječaja za financiranje programa i projekata udruga iz područja promicanja ljudskih prava iz Proračuna Grada Zagreba za 2023.)
38. Izvješće Ministarstva pravosuđa o ostvarivanju prava na besplatnu pravnu pomoć i utrošak sredstva u 2022. godini, str. 25.
39. Kako navodi pravobraniteljica za ljudska prava u svom posljednjem izvješću

- Hrvatskom saboru: 'Informativno-pravni centar (IPC) iz Slavenskog Broda je na terenu svaki drugi tjedan pružao besplatnu primarnu pravnu pomoć građanima Požege, Pleternice, Okučana i Stare Gradiške, dok je Projekt građanskih prava Sisak (PGP) jednom mjesečno istu pružao stanovnicima Gline u kontejnerskom naselju.' Vidi, Izvješće pučke pravobraniteljice: Analiza stanja ljudskih prava i jednakosti u Hrvatskoj za 2022. godinu, str. 137.
40. Lista ovlaštenih udruga i pravnih klinika za pružanje primarne pravne pomoći koju vodi Ministarstvo pravosuđa i uprave Republike Hrvatske.
  41. Ibid.
  42. Vidi, Odluka o dodjeli financijskih sredstava za financiranje ovlaštenih udruga i pravnih fakulteta za rad pravnih klinika za pružanje pravne pomoći iz sredstva Državnog proračuna Republike Hrvatske za 2023. godinu
  43. OCD 7 21.50
  44. Izvješće pučke pravobraniteljice: Analiza stanja ljudskih prava i jednakosti u Hrvatskoj za 2022. godinu, str. 137.
  45. Za više informacija o samim upravnim odjelima županija koji su dužni pružati besplatnu pravnu pomoć vidi: <https://mpu.gov.hr/gradjani-21417/besplatna-pravna-pomoc/upravna-tijela-zupanija-i-grada-zagreba/9916>
  46. OCD 3 5.00
  47. OCD 4 19.00
  48. OCD 6 14.20
  49. OCD 2 32.00
  50. OCD 1 11.30
  51. Opća pravna informacija je oblik primarne pravne pomoći koji sadrži opću i načelnu uputu o pravnom uređenju pojedinog pravnog instituta (čl. 4. st. 1. t. 2. Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći), a pravni savjet je cjelovita uputa o načinu i mogućnostima rješavanja ostvarenja i/ili zaštite određenog prava korisnika (čl. 4. st. 1. t. 3. Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći).
  52. OCD 6 4.00
  53. OCD 6 11.30
  54. OCD 7 28.00
  55. OCD 7 15.20
  56. ocdD 9 11.00
  57. Čl. 132. Zakona o zaštiti potrošača (NN 96/03)
  58. Čl. 8., 9. i 13. Zakona o predstavničkim tužbama za zaštitu kolektivnih interesa i prava potrošača (NN 59/23) Za više informacija o kolektivnoj zaštiti potrošača: <https://novi.informator.hr/strucni-clanci/osnovne-znacajke-kolektivne-pravne-zastite>
  59. Čl. 24. Zakona o suzbijanju diskriminacije (NN 85/08, 112/12)
  60. Tena Šimonović Einwalter, Vodič uz Zakon o suzbijanju diskriminacije, 2009, str. 94.
  61. Kako je profesor Alan Uzelac naveo: 'Odredbe o suparničarstvo samo djelomično ublažavaju ovu poteškoću, jer i onda kada po njima u postupku sudjeluje u istoj ulozi više stranaka, potrebno je da svaka od njih aktivno poduzima parnične radnje, a i u odnosu na svaku od njih treba zasebno utvrđivati ispunjavanje zakonskih uvjeta.' Vidi: Tena Šimonović Einwalter, Vodič uz Zakon o suzbijanju diskriminacije, 2009, str. 103.

62. Čl. 24. st. 1. Zakona o suzbijanju diskriminacije (NN 85/08, 112/12)
63. Čl. 24. Zakona o suzbijanju diskriminacije (NN 85/08, 112/12)
64. Čl. 24. st. 2. i 3. Zakona o suzbijanju diskriminacije (NN 85/08, 112/12)
65. Pravna teorija dijeli isto mišljenje, vidi: Tena Šimonović Einwalter, Vodič uz Zakon o suzbijanju diskriminacije, 2009, str. 103.
66. Vidi Zakon o parničnom postupku (NN 53/91, 91/92, 58/93, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 02/07, 84/08, 96/08, 123/08, 57/11, 148/11, 25/13, 89/14, 70/19, 80/22, 114/22, 155/23) te Mladen Pavlovic: Značaj tužbe za zaštitu kolektivnih interesa i prava, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 52, 3/2015., str. 799.
67. Ivan Turčić, Položaj i uloga običnog umješača u parnici, Pravnik, 45, 1 (90), 2011, str. 105.
68. Za više informacijama o različitim vrstama umješača u hrvatskom pravnom poretku, vidi: Ibid.
69. Slađana Aras: Centar za socijalnu skrb u ulozi stranke i umješača, Zbornik PFZ, 59, (2-3) 473 (2009)
70. Čl. 21. st. 1. Zakona o suzbijanju diskriminacije (NN 85/08, 112/12)
71. Čl. 21. st. 2. Zakona o suzbijanju diskriminacije (NN 85/08, 112/12)
72. Čl. 21. st. 3. Zakona o suzbijanju diskriminacije (NN 85/08, 112/12)
73. Čl. 208. Zakona o parničnom postupku (NN 53/91, 91/92, 58/93, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 02/07, 84/08, 96/08, 123/08, 57/11, 148/11, 25/13, 89/14, 70/19, 80/22, 114/22, 155/23)
74. Čl. 154. st. 1. Zakona o parničnom postupku (NN 53/91, 91/92, 58/93, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 02/07, 84/08, 96/08, 123/08, 57/11, 148/11, 25/13, 89/14, 70/19, 80/22, 114/22, 155/23).
75. Čl. 38. Ustavnog zakona o ustavnom sudu (NN 99/99, 29/02, 49/02)
76. Čl. 43. st. 1. Ustavnog zakona o ustavnom sudu (NN 99/99, 29/02, 49/02)
77. Čl. 35. i 36. Ustavnog zakona o ustavnom sudu (NN 99/99, 29/02, 49/02)
78. ocd 2 25.00
79. ocd 4 29.00
80. Vidi: Izvješće o radu pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2021. godinu, str. 17., te izvješće o radu pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2022. godinu, str. 19.; Predmetni problem je također istaknut i od samih organizacija civilnog društva: 'Nije nam jasno zašto druge institucije koje imaju puno više resursa – pravobraniteljice – koje imaju mogućnost korištenja ovih instituta ih ne koriste, to ima efekt na civilno društvo koje se osjeća da sve moraju – njih ima 60 tamo i imaju resursa i vremena da razmotre ali se ne žele miješati. Mislimo da to ima efekte na nas ostale.' (ocd 1 39.40)
81. ocd 6 1.00
82. ocd 6 1.00
83. Vidi: https://www.law.cornell.edu/wex/amicus_curiae
84. Intervju sa Pravni center za varstvo človekovih pravic in okolja (Slo) i Magyar Helsinki Bizottság (Hungarian Helsinki Committee) (Hun).
85. Akademija u svojim programima jedino predviđa stručno teoretsko obrazovanje (1) vježbenika u pravosudnim tijelima (sudačkih i državnoodvjetničkih vježbenika) te (2) sudaca, državnih odvjetnika, policijskih djelatnika i nekih drugih određenih skupina službenika i namještenika u državnoj upravi.

Zaključak

Iz predmetne analize vidljivo je da postoji značajni prostor za unapređenje položaja organizacija civilnog društva u sustavu pružanja pravne podrške žrtvama kršenja ljudskih prava. Prezentirane preporuke daju konkretne prijedloge za poboljšanje položaja organizacija, što će rezultirati većim stupnjem zaštite ljudskih prava u Hrvatskoj. Međutim, neovisno o tim specifičnim preporukama, za kraj bismo kratko istaknuli glavna područja i probleme koje smo identificirali unutar cijelog sustava pravne podrške koji je na raspolaganju organizacijama civilnog društva, a gdje vidimo da postoji određeni prostor za napredak. To su izazovi s kojima se svaka daljnja reforma ovog sustava mora uhvatiti u koštac ako želimo napraviti kvalitetan i efikasan sustav pružanja pravne podrške.

Prvo su problemi vezani za financiranje organizacija civilnog društva. Za snažno i utjecajno civilno društvo, država mora predvidjeti dostatna sredstva iz javnih izvora. Također, novi modeli pružanja pravne podrške moraju voditi računa o limitiranim mogućnostima organizacija da koriste svoja financijska sredstva za takve aktivnosti. Modeli pravne podrške moraju biti krojeni s obzirom na realne ekonomske uvjete samih organizacija.

Drugo, država mora smanjiti nepotrebnu administraciju i osvjestiti važnost organizacija civilnog društva za osiguranje zaštite ljudskih prava u Hrvatskoj. Njeno postupanje mora biti usmjereno prema suradnji i jačanju sustava, a ne administrativnom opterećivanju organizacija u korištenju već postojećih mogućnosti.

Treće je pitanje položaja pravnika unutar organizacija civilnog društva. Za to su potrebne reforme samog položaja pravnika u organizacijama civilnog društva, njihovog pristupa polaganju pravosudnog ispita kao i osiguranje dostatnih financijskih sredstava za

rad pravnika u organizacijama civilnog društva.

Jedino reformama usmjerenima na ta pitanja može se uspostaviti efikasan i sveobuhvatan sustav pružanja pravne podrške žrtvama kršenja ljudskih prava.

PROPISI

1. Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći (NN 143/13, 98/19),
2. Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći (NN 62/2008),
3. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći (NN 81/11),
4. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći (NN 98/19),
5. Zakon o odvjetništvu (NN 09/94, 117/08, 50/09, 75/09, 18/11, 126/21),
6. Zakon o parničnom postupku (NN 53/91, 91/92, 58/93, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 02/07, 84/08, 96/08, 123/08, 57/11, 148/11, 25/13, 89/14, 70/19, 80/22, 114/22, 155/23),
7. Zakon o kaznenom postupku (NN 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19, 130/20, 80/22),
8. Zakon o zaštiti potrošača (NN 96/03),
9. Zakon o predstavničkim tužbama za zaštitu kolektivnih interesa i prava potrošača (NN 59/23),
10. Zakon o suzbijanju diskriminacije (NN 85/08, 112/12),
11. Ustavni zakon o ustavnom sudu (NN 99/99, 29/02, 49/02).

ODLUKE I DRUGI AKTI IZVRŠNE VLASTI

1. Pravilnik o kriterijima za vrednovanje projekata udruga ovlaštenih za pružanje primarne pravne pomoći i pravnih klinika te o načinu izvještavanja o postupcima za ostvarivanje pravne pomoći (NN 64/14),
2. Odluka o dodjeli financijskih sredstava za financiranje ovlaštenih udruga i pravnih fakulteta za rad pravnih klinika za pružanje pravne pomoći iz sredstva Državnog proračuna Republike Hrvatske za 2019. godinu,
3. Odluka o dodjeli financijskih sredstava za financiranje ovlaštenih udruga i pravnih fakulteta za rad pravnih klinika za pružanje pravne pomoći iz sredstva Državnog proračuna Republike Hrvatske za 2020. godinu,
4. Odluka o dodjeli financijskih sredstava za financiranje ovlaštenih udruga i pravnih fakulteta za rad pravnih klinika za pružanje pravne pomoći iz sredstva Državnog proračuna Republike Hrvatske za 2021. godinu,
5. Odluka o dodjeli financijskih sredstava za financiranje ovlaštenih udruga i pravnih fakulteta za rad pravnih klinika za pružanje pravne pomoći iz sredstva Državnog proračuna Republike Hrvatske za 2022. godinu,
6. Odluka o dodjeli financijskih sredstava za financiranje ovlaštenih udruga i pravnih fakulteta za rad pravnih klinika za pružanje pravne pomoći iz sredstva Državnog proračuna Republike Hrvatske za 2023. godinu,
7. Javni natječaji za financiranje projekata ovlaštenih udruga i pravnih klinika za pružanje primarne pravne pomoći za 2019. godinu,
8. Javni natječaji za financiranje projekata ovlaštenih udruga i pravnih klinika za pružanje primarne pravne pomoći za 2020. godinu,
9. Javni natječaji za financiranje projekata ovlaštenih udruga i pravnih klinika za pružanje primarne pravne pomoći za 2021. godinu,
10. Javni natječaji za financiranje projekata ovlaštenih udruga i pravnih klinika za pružanje primarne pravne pomoći za 2022. godinu,
11. Javni natječaji za financiranje projekata ovlaštenih udruga i pravnih klinika

- za pružanje primarne pravne pomoći za 2023. godinu,
12. Upute za prijavitelje na natječaj za financiranje projekata ovlaštenih udruga i pravnih klinika za pružanje primarne pravne pomoći za 2023. godinu,
  13. Tekst javnog natječaja za financiranje programa i projekata udruga iz područja promicanja ljudskih prava iz Proračuna Grada Zagreba za 2023. godinu,
  14. Izvješće Ministarstva pravosuđa o ostvarivanju prava na besplatnu pravnu pomoć i utrošak sredstva u 2022. godini.

SUDSKA PRAKSA

1. Odluka i Rješenje Ustavnog suda RH br. U-I-722/2009 (NN 44/11).

AKADEMSKI ČLANCI

1. Mladen Pavlovic: Značaj tužbe za zaštitu kolektivnih interesa i prava, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 52, 3/2015. Paula Poretti, Antidiskriminacijsko zakonodavstvo i sudska praksa u RH,
2. Ivan Turčić, Položaj i uloga običnog umješaka u parnici, Pravnik, 45, 1 (90), 2011,
3. Slađana Aras: Centar za socijalnu skrb u ulozi stranke i umješaka, Zbornik PFZ, 59, (2–3) 473 (2009),
4. Aleksandra Maganić, Osnovne značajke kolektivne pravne zaštite, Informator Br. 6289 od 14. lipnja 2014., vidi: <https://novi.informator.hr/strucni-clanci/osnovne-znacajke-kolektivne-pravne-zastite>.

STRUČNE ANALIZE

1. Izvješće pučke pravobraniteljice za 2021. godinu,
2. Izvješće pučke pravobraniteljice za 2022. godinu,
3. Izvješće pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2020. godinu,
4. Izvješće pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2021. godinu,
5. Izvješće pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2022. godinu,
6. Kuća ljudskih prava Zagreb, Besplatna primarna pravna pomoć – perspektiva ovlaštenih pružateljica,
7. Vijeće Europe, Europska komisija protiv rasizma i netolerancije (ECRI), Izvještaj za Hrvatsku (4. ciklus praćenja), CRI (2012)45, usvojeno 20. lipnja 2012,
8. A. Grgić, Ž. Potočnjak, S. Rodin, G. Selanec, T. Šimonović Einwalter, te A. Uzelac, Vodič uz zakon o suzbijanju diskriminacije.

IZDAVAČ:

Kuća ljudskih prava Zagreb
Selska cesta 112 a/c, 10000 Zagreb
www.kucaljudskihprava.hr

ZA IZDAVAČA:

Ivan Novosel

UREDNIŠTVO:

Tina Đaković, Ivan Novosel, Martina Refi Homolak

AUTOR:

Fran Marko Stojković

DIZAJN I PRIJELOM:

Radnja, Antonio Karača

TISAK:

ACT Printlab d.o.o.

NAKLADA:

100

Zagreb, ožujak 2024.

KUĆA
LJUDSKIH
PRAVA
ZAGREB